

BUDJET TASHKILOTLARIDA MABLAG'LARDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGINI TAHLIL QILISH

Turayeva Gulizahro

Guliston davlat universiteti dotsenti

Tuzaliyev Doniyor

Xolboyev Jamshid

O'rishboyev Asilbek

Guliston davlat universiteti

Bank ishi yo'nalishi talabalari

Annotatsiya: *Ushbu maqolada budjet tashkilotlarida ajratilayotgan moliyaviy mablag'lardan foydalanishning samaradorligi va natijadorligini tahlil qilish masalalari yoritilgan. Tadqiqot davomida davlat xarajatlarini rejalashtirish, ularning maqsadli sarflanishini nazorat qilish va iqtisodiy tejamkorlikka erishish mexanizmlari o'rganilgan. Maqolada budjet mablag'larini boshqarishda yo'l qo'yilayotgan tizimli muammolar tahlil qilinib, "natijaga yo'naltirilgan budjetlashtirish" uslubiyotini keng joriy etish bo'yicha takliflar ilgari surilgan.*

Kalit so'zlar: *Budjet tashkiloti, davlat budjeti, mablag'lardan foydalanish samaradorligi, moliyaviy tahlil*

Kirish

Bugungi kunda byudjet mablag'laridan maqsadli va samarali foydalanish davlat moliyaviy nazoratining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Byudjet tashkilotlarida mablag'lar sarfining samaradorligini tahlil qilishda, avvalo, tasdiqlangan xarajatlar smetasi ijrosini moddalar kesimida ko'rib chiqish lozim. Bunda nafaqat mablag'larning o'zlashtirilishi, balki har bir so'm xarajatning pirovard ijtimoiy-iqtisodiy natijadorligi asosiy mezon bo'lib xizmat qiladi. Tahlil

jarayonida xarajatlarni to'rtinchi darajali iqtisodiy tasnif bo'yicha o'rganish, ish haqi va unga tenglashtirilgan to'lovlarning asosiyligini, kommunal xizmatlar hamda boshqa moddiy xarajatlarning me'yorlar darajasida sarflanganligini aniqlash imkonini beradi. Ayniqsa, davlat xaridlari tizimi orqali amalga oshirilgan operatsiyalarni tahlil qilish, raqobat muhiti natijasida tejalgan mablag'lar miqdorini va sotib olingan tovarlarning sifat darajasini baholashda muhimdir. Elektron xaridlar shaffoflikni ta'minlash bilan birga, byudjet intizomini mustahkamlashga xizmat qilmoqda.

- Shuningdek, samaradorlik tahlili natijaga yo'naltirilgan byudjetlashtirish (NYB) uslubiga tayanishi lozim. Bu uslubda mablag'lar shunchaki "sarflash" uchun emas, balki aniq bir ko'rsatkichga (masalan, ta'limda o'quvchilar sifat ko'rsatkichi, tibbiyotda sog'lomlashtirilgan bemorlar soni) erishish uchun yo'naltiriladi. Tashkilotlardagi ichki audit xizmati faoliyati esa mablag'larning maqsadsiz sarflanishi va moliyaviy xatoliklarni oldindan aniqlash hamda bartaraf etishning asosiy vositasi bo'lib qolmoqda. Mavjud kamchiliklarni bartaraf etish uchun byudjet tashkilotlarida xarajatlarni rejalashtirishning dasturiy-maqсадli usullarini kengaytirish va moliyaviy hisobotlarning xalqaro standartlarini (IPSAS) to'liq joriy etish talab etiladi. Bu esa resurslarning cheklanganligi sharoitida ulardan maksimal darajada ijtimoiy naf olish imkonini beradi. Bank tizimi orqali byudjet mablag'laridan foydalanish samaradorligini tahlil qilishda quyidagi asosiy statistik ko'rsatkichlar va tendensiyalar muhim ahamiyatga ega:
- ✓ Bank tizimi aktivlarining holati: 2024-yil 1-mart holatiga ko'ra, O'zbekiston bank tizimi jami aktivlari 648,6 trillion so'mni tashkil etib, o'tgan yilning mos davriga nisbatan 15,4% o'sish qayd etilgan.

- ✓ Davlat ulushi va resurslar taqsimoti: Bank tizimi aktivlarining 67,4 foizi va kredit portfelining 70,1 foizi (331,2 trillion so'm) hali ham 10 ta davlat ishtirokidagi banklar hissasiga to'g'ri kelmoqda.
- ✓ Mablag'larning manbalari va rentabellik: Davlat ishtirokidagi banklarda kreditlarning faqat 35 foizi depozitlar bilan ta'minlangan, qolgan 65 foizi esa asosan davlat resurslari (byudjet va jamg'arma mablag'lari) hisobidan amalga oshirilgan. Shu bilan birga, xususiy banklar rentabelligi davlat banklariga nisbatan 3,5-4 barobar yuqori ekanligi kuzatilgan.
- ✓ Kreditlash dinamikasi: 2023-yil yakuniga ko'ra, banklar tomonidan ajratilgan jami kreditlar hajmi 21 foizga o'sgan bo'lsa, jalb etilgan depozitlar o'sishi 12 foizni tashkil etgan. Bu farq banklar kreditlashda byudjet va tashqi resurslarga ko'proq tayanayotganini ko'rsatadi.
- ✓ Sohalar kesimida samaradorlik: Kredit qo'yilmalarining eng katta ulushi sanoat (29,7%) va jismoniy shaxslar (31,5%) hissasiga to'g'ri kelgan. 2023-yilda banklarning sof foizli daromadlari 2022-yilga nisbatan 20 foizga ortib, 29 trillion so'mga yetgan.
- ✓ Raqamli tranzaksiyalar samarasi: 2024-yilning birinchi yarmi yakuniga ko'ra, bank kartalariga tushgan mablag'lar 31 foizga ko'paygan. Bu byudjet mablag'lari harakatini monitoring qilishda shaffoflikni oshirib, naqdlashtirish darajasining 21,8 foizgacha (o'tgan yili 24%) pasayishiga xizmat qilgan

Ushbu statistik ma'lumotlar bank tizimida byudjet mablag'laridan foydalanishda davlat ishtirokining yuqoriligi va resurslar samaradorligini oshirish uchun xususiy sektorni kengaytirish zarurligini tasdiqlaydi.

Xulosa va takliflar

Olingan tahlillar va statistik ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, bank tizimi orqali byudjet mablag'laridan foydalanish samaradorligini oshirish nafaqat moliyaviy barqarorlikni, balki mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish sur'atlarini ham belgilab beradi. Bugungi kunda banklar tomonidan ajratilayotgan imtiyozli kreditlar va davlat dasturlari doirasidagi resurslarning qaytariluvchanlik darajasi hamda ularning yangi ish o'rinlari yaratishdagi ulushi samaradorlikning asosiy indikatori bo'lib qolmoqda. Biroq, bank aktivlarida davlat ulushining yuqoriligi va resurslarning depozit bazasiga nisbatan byudjet mablag'lariga bog'liqligi tizimda bozor mexanizmlarini yanada takomillashtirish zarurligini ko'rsatadi

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Abdullayeva Sh.Z. Bank ishi. Darslik. – T.: “Iqtisod-Moliya”, 2017. – 640 b.
2. Omonov A.A., Qoraliyeva T.M. Bank ishi. Darslik. – T.: “Iqtisod-Moliya”, 2018. – 512 b.
3. O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining yillik va choraklik statistik byulletenlari (cbu.uz rasmiy sayti ma'lumotlari).
4. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligining "Ochiq byudjet" portali ma'lumotlari (openbudget.uz)
5. Sharipova, U. A. (2023). The Use of Competitor Analysis as A Factor of Increasing the Competitiveness of the Company. American Journal of Business Management, Economics, and Banking, 13, 90-92.
6. Bakoeva, G. M. (2023). Peculiarities of the current situation of the banking ipo market. In International Scientific and Current Research Conferences (pp. 78-81).

7. Ибодуллаев, Ш., & Бакоева, Г. (2021). Актуальные вопросы развития банковской системы Республики Узбекистан. Общество и инновации, 2(2/S), 179-186.
8. Sharipova, U. A., & Zaynutdinova, N. N. (2021). Nestle scandals, negative impact of conflicts to brand prestige. *Academicia Globe*, 2(6), 376-379.
9. Panferova, I., & Nabiulina, L. (2025, May). The Implementation of the Digital Multimedia in the Educational Process: Possibilities and Risks. In 2025 5th International Conference on Artificial Intelligence and Education (ICAIE) (pp. 823-829). IEEE.
10. Ikramov, S. Bo 'lajak rejissyorlarning badiiy ifodaviy bezaklarni yaratishdagi uslubiy aspektlari. O 'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti xabarleri.
11. Rajabova, S. (2025). Ergash Masofayev rejissurasining o 'ziga xosligi. Mahalliy va xalqaro konferensiyalar platformasi, (2), 578-583.
12. Ikramov, S. N. (2024). Badiiy asarlar asosida rejissorlik etyudi yaratishning o 'ziga hosligi. *Oriental Art and Culture*, 5(1), 111-117.
13. Rajabova, S. (2023). O 'zbek estradasida yakka ijro masalalari. *Oriental Art and Culture*, 4(6), 257-262.
14. Ikramov, S. N. (2023). Etyud aktyorlik mahoratining badiiy omili sifatida. *Oriental Art and Culture*, 4(2), 844-849.
15. Sharipova, U. A. (2023). Features of the development of internet marketing at the present stage. *World Economics and Finance Bulletin*, 23, 90-91.